DOI: https://doi.org/10.47960/2303-7431.21.35.2026.59
UDK: 821.163.42.09-1 Šimić A. B.: 811.163.42'33
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 7. III. 2026.
Prihvaćeno: 22. VI. 2026.

Elma Durmišević
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
elma.durmisevic@ff.unsa.ba

PRAGMEMI I PRAGMAFRAZEMI *SMRTI* U IZABRANOJ POEZIJI ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA – MULTIMODALNOST RIJEČI, SLIKE I DODIRA

Sažetak

Cilj je ovoga rada izdvojiti i pragmalingvistički analizirati pragmeme i pragmafrazeme *smrti* u izabranoj poeziji Antuna Branka Šimića. Semantičko i pragmatičko polje smrti kod A. B. Šimića izuzetno je široko; slike smrti očekivano su crne boje; kolokacije uz *crno*: *vjetar*, *nebo*, *ptice*, *ponor* – potvrđuju koncepte smrti, a kontrasti *život – bolest – smrt – prah – zvijezde* dokazuju sveprisutnost smrti. Smrt je u njegovoj poeziji smrt i Smrt – oživljena i osobna. Smrt se može vidjeti, čuti, pomirisati i dlanom osjetiti, stoga se u radu bavimo i likovnom izložbom *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima*, koja nam je prikladna za multimodalni pristup *smrti*, kako kod A. B. Šimića tako i u intertekstualnoj i metatekstualnoj recepciji njegova djela.

Ključne riječi: pragmemi smrti, pragmafrazemi smrti, A. B. Šimić, likovna izložba, multimodalnost

2303-7431 / © 2026 Autori. Objavio Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. Ovo je rad u otvorenom pristupu pod CC BY-NC 4.0 licencom (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
2303-7431 / © 2026 The Authors. Published by Faculty of Humanities and Social Sciences, Universtiy of Mostar. This is an open access article licenced under the CC BY-NC 4.0 license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Original scientific article
Received on March 7, 2026
Accepted on June 22, 2026

Elma Durmišević
University of Sarajevo, Faculty of Philosophy
elma.durmisevic@ff.unsa.ba

PRAGMEMES AND PRAGMAPHRASEMES OF *DEATH* IN SELECTED POEMS BY ANTUN BRANKO ŠIMIĆ – MULTIMODALITY OF WORD, IMAGE AND TOUCH

Abstract

The aim of this paper is to single out and pragmatically analyze pragmemes and pragmaphrasemes of *death* in selected poems by Antun Branko Šimić. The semantic and pragmatic field of death in A. B. Šimić's poetry is exceptionally broad; the images of death are, as expected, black; collocations with the color are: *wind*, *sky*, *birds*, *abyss* – mostly confirming the concepts of death, while the contrasts *life – illness – death – dust – stars* prove the omnipresence of death. In his poetry, death is both death and Death – revived and personal. It can be seen, heard, smelled, felt with the palm of one's hand, which is why this paper also deals with the art exhibition *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima* [Beyond the Word – Šimić in Works of Art], which is suitable for the multimodal approach to *death*, both in poetry by A. B. Šimić and in the intertextual and metatextual reception of his work.

Keywords: pragmemes of death, pragmaphrasemes of death, A. B. Šimić, art exhibition, multimodality

Uvod

Za poeziju Antuna Branka Šimića (1898. – 1925.) bez dvojbe može se reći da nemalim dijelom svoga opusa tematizira smrt (usp. Šicel, 2007; Markešić, 2008; Pintarić, 2008; Knežević, 2015), i to smrt kao neminovnost, „kao nešto posve normalno, kao prirodni fenomen" (Šicel, 2007, str. 45), „kao sastavni dio sebe (*Smrt nije izvan mene*)" (Krmpotić, 1964, str. 161). Smrt je za Šimića stvarnost koju intenzivno proživljava i iščekuje, prije svega, kroz svoju neizlječivu bolest; on se smrti ne boji (Markešić, 2008, str. 253); za njega je umiranje kao i življenje, „sasvim ljudsko i materijalno" (Šicel, 2007, str. 45). Lopina i Boras (2008) u svome radu *Čestotni rječnik Šimićeva pjesništva* navode zanimljive podatke o frekventnosti riječi u Šimićevoj poeziji, koje se mogu smatrati stilskim i tematskim odrednicama njegove poezije, pa se tako u njihovoj analizi navodi jedno od najranijih statističkih propitivanja najučestalijih riječi u pjesništvu A. B. Šimića, ono M. Franičevića (1964), gdje je najučestalija riječ *tijelo* (90 puta), a *smrt* je na desetome mjestu s 29 spominjanja u Šimićevu pjesničkom opusu (Franičević, 1964, prema Lopina i Boras, 2008, str. 330–331). U kompjuterski potpomognutoj analizi teksta Lopina i Boras (2008) dolaze do zanimljivih rezultata, gdje je *noć* najučestalija imenica (152 puta), a *smrt* je na 30. mjestu i pojavljuje se 30 puta. Ovo istraživanje poticaj je našoj analizi pragmema i pragmafrazema *smrti*, gdje je semantičko i pragmatičko polje smrti široko i uključuje lekseme kao što su, primjerice, *tijelo*, *noć*, *zemlja*, *prah*, *vjetar*, *crn* i sl., koje ne izražavaju izravno značenje *smrti*. Lopina i Boras (2008, str. 342) matematičkom formulom dokazuju da je ključna riječ Šimićeva pjesništva *tijelo*, što nama i ide u prilog jer leksem *tijelo*, u pragmemskim konotacijama i kolokacijama Šimićeve poetike, zapravo, aludira na smrt te je tako i jedna od ključnih riječi u pragmemima i pragmafrazemima *smrti* (usp., naprimjer, pjesmu *Tela*, PrABŠ, str. 19, kao i Katalog izložbe[1] *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima*, str. 26).

Istraživani korpus za potrebe ovoga rada čine tri zbirke poezije: *Poezija*, Znanje, Zagreb, 1960. (ur. S. Šimić) – PoABŠ; *Pjesme i eseji*, Matica

[1] Dalje u tekstu Katalog.

hrvatska, Zagreb, 1964. (prir. V. Krmpotić) – PjABŠ; *Preobraženja*, Slovo ljubve, Beograd, 1981. (prir. M. Danojlić) – PrABŠ, kao i portal *poezija.hr* (b. d.). Također, izvorima smatramo i Katalog izložbe *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima*, kao i samu postavku izložbe u sarajevskoj Europe House (28. 5. – 26. 6. 2025.), odnosno naš osobni doživljaj koji nosimo sa spomenute izložbe. Smatramo vrijednim, a posebno u pragmatičkome, kulturološkome te multimodalnome smislu, istaknuti različite moduse (Buljubašić, 2015) doživljaja poetike Antuna Branka Šimića.

Pragmatika, pragmemi i pragmafrazemi

Pragmalingvistika je naziv za uži dio pragmatike koji se bavi proučavanjem upotrebe jezika sa stanovišta strukturnih mogućnosti određenoga jezika (Kristal, 1988, str. 194), pa u kontekstu našega rada nećemo praviti distinkciju između pragmatike i pragmalingvistike, jer je pragmatika neodvojiva od jezika, a jezik je neodvojiv od pragmatike (Bakšić, S. i Bulić, H., 2019, str. 25). Pragmatika proučava komunikacijska sredstva s obzirom na čovjeka: što se događa s čovjekom kada daje i prima priopćenja; od čega zavisi oblik komuniciranja i kako kultura mijenja komunikacijski čin (Simeon, 1969, str. 125–126). Prema Pintarić (2002, str. 32) pragmatika je višeslojna disciplina kojoj je u središtu istraživanja osviještena totalna komunikacija različitih kodova, gdje se preko verbalnoga koda dolazi do totalno osviještena komuniciranja. Glavni je predmet pragmatike ljudsko izražavanje koje uz verbalni kod podrazumijeva i različite neverbalne kodove (Pintarić, 2002, str. 38). Ti neverbalni kodovi „prevedeni" u verbalne jedinice jesu *pragmemi* – najniže jedinice u pragmatičkome opisu koje se mogu izraziti leksemima (Pintarić, 2002, str. 38). To su multifunkcionalne jedinice s funkcijama afektivnosti, senzitivnosti, ikoničnosti, modalnosti, konotativnosti, deiktičnosti, proksemičnosti, višeznačnosti, ekspresivnosti, eksplicitnosti/implicitnosti, imperativnosti, pueritivnosti, gestualnosti, dijalognosti i metaforičnosti (Pintarić, 2002, str. 102). Jedan pragmem ne mora biti nositelj svih ovih funkcija, ali većina njih prepoznaje se, naravno, uz

uključivanje konteksta kao pomoći u prepoznavanju ovih odlika. Pragmem posmatramo u jednome širokom komunikacijskom kontekstu i definiramo ga kao „opći višeslojni znak u kojemu su sadržani, posredno ili neposredno, svi neverbalni elementi" (Pintarić, 2002, str. 42). *Pragmafrazemi* jesu frazemi koji u svome sastavu imaju pragmem (Pintarić, 2010, str. 43). Pod frazemimima podrazumijevamo ustaljene ekspresivne skupove riječi koji imaju preneseno značenje i reproduciraju se u gotovu obliku, a odlikuju se globalnim značenjem, ekspresivnošću i slikovitošću (v., npr., Tanović, 2000; Menac, 1994. i 1978), ali u pragmatičkome kontekstu ovoga rada, koji zagovara otvorenost jezičnoga i komunikacijskoga koda, uzet ćemo u obzir i sve one veze riječi koje se smatraju *Šimićevom* individualnom kreativnom energijom, odnosno tzv. autorske frazeme koji su modificirani na stilističkome i semantičkome planu (Tanović, 2000, str. 92) u odnosu na „očekivani frazem".

Multimodalnost i izložba *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima*

Svijet u kojemu živimo multimodalan je: reprezentacija, komunikacija, diskurs, tekst (Buljubašić, 2015), stoga je takvo promatranje svijeta uvjetovalo i ispreplitanje pragmatična i multimodalna pristupa poeziji Antuna Branka Šimića i likovnih ostvarenja koja su inspirirana stogodišnjicom smrti ovoga velikog pjesnika. Uzevši u obzir Kressov postulat (2010, str. 1), gdje su riječi, slike i boja neizostavan i logičan princip multimodalnosti, čini nam se primjerenim u kontekstu našega rada smatrati ovo troje, netom nabrojano, semiotičkim trokutom ljudske komunikacije. Ako uzmemo u obzir i činjenicu da su likovna djela spomenute izložbe inspirirana poezijom A. B. Šimića, da većina likovnih djela, koja čine opus izložbe, ili nose naziv prema Šimićevim pjesamama (*T(ij)ela*[2]; *Smrt i ja*; *Opomena*; *Rukovanje*; *Idila*, *Povratak*) ili su aluzija na Šimićeve pjesme (*U spomen jednom Brijegu*, *Plavi brijeg*; *Brijeg ← Pjesma jednom brijegu*; *Hercegovina, težačka misao*, *Hercegovina Noir ← Hercegovina*; *Bića za jedan dan i nebo na kojem umiru zvijezde*, *Ispod zvijezda*

[2] Usporediti, npr., zagrebačko i beogradsko izdanje Šimićeve poezije.

← *Opomena*, *Pjesnici*; *Proljeće* ← *April*), onda je sasvim opravdan i poželjan multimodalni pristup poeziji A. B. Šimića, odnosno recepciji njegova djela i kroz likovnu umjetnost.

Pragmemi smrti u multimodalnome kodu

Definirajući pragmatiku kao lingvističku disciplinu (Pintarić, 2002, str. 7), ne možemo pri tome definiranju ne primijetiti sintagmatski oblik *stanje tijela, misli i osjećaja* kojim se uvodi pojam spontanoga u jeziku, a zatim i osviještenoga u komuniciranju, što se neposredno odnosi i na *pragmatičnost smrti* (*stanje tijela* može biti, između ostaloga, i život i *smrt*), koju smo si zadali kao zadatak ovoga istraživanja. Smrt se u *Hrvatskoj enciklopediji* definira kao završetak života, ali to „nije trenutačni događaj, nego proces koji traje određeno vrijeme“ („smrt“, 2. 3. 2026.), pa tako taj proces može biti razumijevan i kao „proces obnove za vječnost” (Knežević, 2015, str. 166), odnosno kao prijelazno stanje prema vječnomu životu i preobrazba tjelesnoga u duhovno (Knežević, 2015, str. 166). O smrti se može raspravljati s različitih gledišta: filozofije, mitologije, religije, estetike, etike, umjetnosti, medicine itd. Ovdje se bavimo odabranim semantičkim i pragmatičkim poljima *smrti*, gdje analiziramo aluzije i asocijacije na smrt, kao i kolokacije koje podrazumijevaju smrt. Važni su nam podjednako izravni i eksplicitni jezični izraz smrti kao i neizravni i implicitni. Semantičko-pragmatičko polje smrti podrazumijeva sve jezične izraze, značenja i kontekstualne upotrebe koje su povezane s pojmom *smrti* na razini značenja te na komunikacijskoj i kulturološkoj razini. Budući da smo još na početku Šimićevu poetiku odredili kao poetiku koja je svojim glavnim dijelom posvećena smrti, tako smo u mnoštvu izdvojenih primjera odlučili napraviti izbor onih, kako najfrekventnijih tako i onih začudnijih, neobičnih i neočekivanih. S obzirom na ranije spomenutu definiciju pragmema, najjednostavnijim nam se čini ponuditi morfološki kriterij podjele, pa ćemo tako analizirati odabrane glagolske, imeničke i pridjevske pragmeme smrti.

Glagolski pragmemi smrti

Glagolski pragmemi smrti podrazumijevaju glagolske lekseme s pragmemskom funkcijom koji označavaju denotativno ili konotativno, odnosno izravno ili neizravno *smrt*. Tako u pjesmi *Vetrovi* (PrABŠ, str. 18) dominiraju glagolski pragmemi smrti *(za)lajati* i *raznijeti*: *Kroz noć muklo* ***laju*** *crni vetrovi / Hoće moju dušu da* ***raznesu*** */ Kroz noć muklo* ***laju*** *crni vetrovi / (...) / Kroz noć muklo crni vetrovi* ***zalaju*** / (...) / *Kroz noć muklo crni vetrovi* ***zalaju***, koji, očigledno, tek u kontekstu nose slutnju smrti, pa i više od toga: *raznijeti dušu* značilo bi takvu iznenadnu bol, prazninu, tupost – koju nosi, primjerice, iznenadna smrt, a pogotovo *(za)laju crni vetrovi* – snažna metafora, auditivni pragmem smrti koji podrazumijeva nesreću, slutnju smrti.[3] Dodatnu osjećaju slutnje i smrti pridonosi i leksem *muklo*, koji bi mogao u auditivnome smislu kod slušatelja stvoriti sliku da to „lajanje" traje dugo, neprestano te da je lavež sada promukao. Auditivna percepcija ovih stihova intenzivirana je njihovim tautološkim ponavljanjem.

U pjesmi *Tela* (PrABŠ, str. 19) glagolski pragmemi smrti: *ćutati*, *kričati*, *vrištati*, *trunuti*, *gasnuti*, *mrijeti*: *Tela* ***ćute*** *u molitvi / (...) / Tela* ***kriče*** *u radosti / Tela* ***vrište*** *u očaju / (...) Tela* ***trunu*** *u bolesti /* ***gasnu*** *kao žute lampe /* ***mru***, gradacijski nagovještavaju smrt, uz egzistencijalistički kontrast pragmema *ćute : kriče*. Posebno su intenzivni pragmemi: auditivni pragmemi *ćutati*, *kričati*, *vrištati* te vizualni i olfaktorni pragmem *trunuti*[4]. Cijela ova pjesnička slika uz izbor glagolskih pragmema smrti stvara dojam Munchova *Krika*, dok u likovnoj postavci, odnosno likovnome djelu – grafici *Tijela* slikarice Ane Naletilić Ivanković (Katalog, str. 26), potpuno je drugačiji doživljaj. Umjetnička grafika *Tijela* u monokromatskoj je bijeloj boji i podsjeća na *Kvadrate tuge Ivana Slamniga* (Mrkonjić, 2008), gdje u središnjem dijelu vidimo *kvadrat* reljefno oslikana tijela, a ti „reljefni oblici doslovno pozivaju na dodir"

[3] Narodno je vjerovanje da zavijanje psa noću sluti nesreću, obično smrt.

[4] Vizualni doživljaji truljenja tijela, a pogotovo olfaktorni, predstavljaju gotovo naturalistički prikaz što se događa s tijelom nakon smrti. Pjesma *Bakterije* (PoABŠ, str. 42) i vizualno i auditivno dočarava taj proces raspadanja tijela: *Mene jedu bakterije /* ***Trune trune*** *jadno meso* – a leksemi *bakterija* i *meso* eksplicitni su imenički pragmemi smrti.

(Ćavar, 2025, str. 3). Na preostalih pet kvadrata ispisano je verzalom, gotovo dječjim rukopisom,[5] sljedeće: prvi kvadrat: pet puta, jedan ispod drugoga ispisan leksem *TIJELA*; drugi kvadrat: jednom, u središnjem dijelu kvadrata napisan leksem *VRIŠTE*; treći kvadrat: sedam puta napisano *TRUNU*, simetrično jedno ispod drugoga, po dva leksema u nizu, zatim prazan redak – vidljiva bjelina, kao praznina, te opet ponovljen završni leksem, u četvrtome redu, na sredini kvadrata; četvrti kvadrat: leksemi, jedan ispod drugoga, *U MOLITVI / U RADOSTI / U OČAJU /* i dodatno uokvirene, donekle neprecizno, kao drhtavom rukom; peti kvadrat: devet puta *ĆUTE*, na isti način ispisani kao leksem *TRUNE* u trećemu kvadratu; šesti i posljednji kvadrat: *JEDNE OČI / MIRNO GLEDAJU*, gdje je glagolski leksem *gledaju* grafički istaknut podcrtavanjem. Nas ovdje zanima izbor glagolskih leksema kao glagolskih pragmema smrti, pa ćemo izdvojiti stih *jedne Oči mirno* ***gledaju*** (PrABŠ, str. 19), kojim se završavaju[6] *kvadrati grafike*, a i pretposljednji su stih pjesme *Tela* (PrABŠ, str. 19). Ovaj vizualni glagolski pragmem *gledati* implicitno može biti pragmem smrti u nekome transcendentalnom smislu pasivna iščekivanja i susreta s vlastitom smrću. Također, glagolski pragmemi smrti izdvojeni iz pjesme *Moja preobraženja* (PrABŠ, str. 34) stoje u jednoj vrsti stihovne antiteze: *Ja pevam sebe koji* ***umrem*** *na dan bezbroj puta / i bezbroj puta* ***vaskrsnem***, i dok glagolski pragmem *umrijeti* nedvosmisleno pripada semantičko-pragmatičkomu polju *smrti* jer *umrijeti* znači prestati živjeti, onda *vaskrsnuti* znači „oživjeti, ustati iz mrtvih, povratiti se u život" (Halilović, Palić i Šehović, 2010, str. 1395) te, s obzirom na značenje, implicitno je glagolski pragmem smrti. Takav je i glagol živjeti u pjesmi *Mrtva ljubav* (PjABŠ, str. 56), koji će u danome kontekstu biti glagolski pragmem smrti: *Nitko nikad neće doći k meni / Smrt još samo nevidljiva* **živi***.* Ovaj jezično-stilski paradoks nam, zapravo, govori o jednoj filozofskoj i egzistencijalnoj dimenziji smrti koja nije kraj, nego je stalno prisutna aktivna i djelujuća sila – smrt koja živi.

[5] Tipografija se smatra važnim elementom u multimodalnome pristupu tekstu (Buljubašić, 2015).

[6] Stihovi ispisani u kvadratima na grafici, isto kao Slamnigovi *Kvadrati*, mogu se čitati na različite načine, s različitih strana. Ne mora biti isključivo prema redoslijedu stihova u pjesmi.

Dalje ćemo izdvojiti i nekoliko glagolskih pragmema smrti zabilježenih u *Šimićevoj poeziji* koji su kontekstualno pragmemi smrti: *srušiti – I čeka čas / da se tijelo moje mrtvo* ***sruši*** *ispruži* (*Vampir*, PrABŠ, str. 50); *razmrskati – Večeras sve* ***su*** *meni* ***razmrskali*** (*Ljubomora*, PrABŠ; str. 23); *potonuti*, *pomrijeti – Mi* ***potonemo*** *u crn ponor snova / i snivamo da svi* ***smo*** *davno* ***pomrli*** (Bolesnik, PjABŠ, str. 34–35); *ubiti –* ***MI UBILI***[7] *smo noćas staru / od vjekova mrsku /* Smrt (*Pobjednici na livadi*, PjABŠ, str. 68–69). Posljednji glagolski pragmem *ubiti* ima semantičko-pragmatičku vrijednost na osi život – smrt, pa će *ubiti smrt*, zapravo, imati vrijednost: - život, - život, jer su ubojstvo i smrt kraj života. Te se negativne vrijednosti onda poništavaju i daju semantičku suprotnost: život ili, pjesnički, trijumf života. Ranije analiziran pragmem *živjeti* u kontekstu *Smrt živi* ima vrijednost: *- život, + život*. Ovakvi neočekivani i začudni značenjski obrati uvijek su kontekstualni i pripadaju pjesničkomu jeziku. Antun Branko Šimić pomno bira i brusi jezični izraz za svoju poeziju. To je i glavna odlika pragmatičnoga u jeziku: pitanje izbora, kao i *činjenica* da je svaka izabrana jezična jedinica s razlogom dio pjesničkoga jezičnog izraza, a nikako slučajnost. U kontekstu našega rada čak i izbor tipografije ima svoje razloge, njome se može istaknuti značenje određenoga leksema u kontekstu u kojemu se našao (npr. *MI UBILI*).

Imenički pragmemi smrti

Ovo poglavlje počinjemo analizom imeničkoga pragmema smrti *noć*, potaknuti rezultatima Lopina i Boras (2008) da je *noć* najučestalija imenica u poeziji Antuna Branka Šimića. Pojavljuje se 152 puta u analiziranome korpusu (Lopas i Boras, 2008, str. 343). Sasvim je jasno da imenica *noć* nije u svim kontekstima pragmem smrti, ali s obzirom na prvu asocijaciju koju prosječan govornik bošnjačkoga jezika ima kao podražaj na leksem *noć* (bez konteksta), a to su leksemi *crna* ili *tama*,[8] onda je ja-

[7] Ovdje s razlogom naglašavamo tipografiju: verzalom napisano MI UBILI, uz naglašenu majuskulu, iako je verzal u pitanju.

[8] Autorica ovoga rada uradila je usmenu anketu s 50 informanata od 15 do 70 godina, ravnomjerno s oba spola. Došla je do rezultata da dominiraju *crna* i *tama* kao asocijacije (35 puta), uz *zvijezde* (5 puta), *mjesec* (5 puta) te *san*, *spavati*, *umor*, *samoća* i *mir*.

sno zašto očekujemo da leksem *noć* ima i pragmemsku vrijednost smrti. Tako u pjesmi *Bakterije* (PoABŠ, str. 42) A. B. Šimić pjeva: *Mrtve oči* ***u noć*** *postaju / (...) / slušaj: šum je zvuk je: dolazi / užas časa: / duboko* ***u noći*** *moja duša mre / I* ***iz noći*** *jedna Ruka dolazi / neosetno k mojom duši preko stvari*. Leksem *noć* u ovome kontekstu ne samo da ima vremensko značenje nego nosi i proksemički kod – sveprisutna je i sluti na smrt. To nam potvrđuju i kiparska ostvarenja Mateje Galić, naziva *Noć* (Katalog, str. 16–17), gdje noć „nije samo vrijeme dana, već metafora za unutarnje stanje, za tihi prostor promišljanja i nemira" *(Ćavar, 2025,* str. 6). Sve kolokacije koje dolaze uz leksemsku jedinicu *noć* u ovim stihovima (svi podcrtani leksemi)[9] intenziviraju značenje lekseme *noć* dajući joj značenje slutnje, nemira, užasa – smrti. *Činjenicu da* nije slučajno da leksem *noć* nerijetko nosi značenje smrti, nego da se radi o jednome poetskom uzusu Antuna Branka Šimića, odnosno svjesnu izboru leksičkih jedinica, nalazimo i u pjesmi *20 godina* (PoABŠ, p 52). Naime, u toj pjesmi pjesnik na jednoj vremenskoj dnevnoj osi, kao liniji života (i smrti), opisuje svoj život, svoju bolest (i smrt). Počinje od *dana*: *Dani / Svaki moj je jednak dan /* (...), zatim se linija života preslikava u *veče*: *Veče slazi u prostor i u me / Kroz plavo veče nebo, žute zvezde / Kroz plavo veče zelenkaste lampe /* (...), da bi ta linija života (i smrti) vrhunac doživjela u kriku *noći*: *Ja se* ***u noć*** *zavijem: u crn i težak plašt / i plačem /* (...) */ Ja ne mogu* ***noću*** *biti sam / (...) / Neka tužno srce* ***u noć*** *tone. / Moja majka sneva / U snu njena ruka* ***kroz noć*** *traži moje lice. /*[10] (...) */ Moja sestra budi se* ***u noći*** */ Moju sestru strah je* ***od noći*** *i mene. /* (...) *Vani vreme* ***kroz noć*** *tiho promiče / Moje srce sane u dno* ***noći****. / Moja čežnja na dno čaše mre. / Moje srce na dno* ***noći*** *mrtvo. /* ***Noći****, crni plaštu budi dobra / Ovij moje mrtvo srce meko meko /* ***Noći****, crni plašu večnosti /* – a taj je vrhunac smrt. No, to nije kraj, nakon noći, na vremenskoj osi, na liniji života (i smrti), sada je *jutro*: *Jutro / Svetlost/* (....), a to je metafora

[9] Istaknula autorica.

[10] Poetskim jezikom ovdje je intenzivno dočarana briga o bolesniku čije se zdravstveno stanje najčešće pogoršava tijekom noći. Majka i sestra brinu o bolesniku. Ova je pjesnička slika zapravo prenesena iz bilo čije bolesničke sobe u stvarnome svijetu gdje je, primjerice, najveća razina boli upravo noću, gušeći kašalj uvijek je najteži noći, tjelesna temperatura noću uvijek raste i teško se obara (autoričina primjedba).

novoga metafizičkog života, izlazak iz ovozemaljskoga u onostrano, iz *noći* u *jutro*. No, i dalje je *noć* ta leksička jedinica kojom se zaokružuje životna (i smrtna) nit: *Stojim sam na rubu* ***noći*** *i svih doživljaja /* (...) */ Ja se rađam /* (...) */ Moja duša strepi / nevesta u prvoj plahoj plavoj* ***noći****.* Leksička jedinica *noć iz* stiha *Stojim sam na rubu* ***noći*** posljednji je pragmem smrti u kontekstu *ovosvjetskog života* (i *fizičke smrti*); leksička jedinica *noć* iz stiha *nevesta u prvoj plahoj plavoj* ***noći*** – pragmem je smrti koji donosi značenje: vjerovanje u novi život (*nakon smrti*).

Multimodalnu, kao i pragmatičko-semantičku, detaljnu analizu likovne grafike *Tijela* uradili smo u potpoglavlju o glagolskim pragmemima smrti, gdje smo se bavili pragmemom *trunuti*, tako da ćemo ovdje samo još jednom podcrtati da je imenički leksem *tijelo* izuzetno potentan pragmem smrti koji ima svoj zaseban kvadrat u grafici i simbolizira smrt, odnosno *materijalnu prazninu* nakon smrti.

Semantičko-pragmatičke i multimodalne mogućnosti analize svih izdvojenih imeničkih pragmema smrti nadilaze zadane okvire ovoga rada,[11] ali ćemo se još pozabaviti pragmemskom jedinicom *smrt*, koja je izuzetno potentna u multimodalnome kontekstu jer i likovno djelo autora Josipa Minića na već spomenutoj izložbi nosi isti naziv (*Smrt i ja*) (Katalog, str. 24). Prema mišljenju i doživljaju autorice koja nosi iskustvo s izložbe, ovo je najupečatljivije ostvarenje cijele izložbe. Ispred monokromatske crne površine ovoga rada primjećujemo direktiv DODIRNI ME[12], koji je horizont iznevjerena *očekivanja (općepoznato je da se u muzejima, na izložbama eksponati ne dodiruju, ne smije im se približavati uopće) ustaljen*omu ZABRANJENO DODIRIVANJE. Dakle, verzalno DODIRNI ME odmah nas uvodi u pragmalingvističku igru jer

[11] Ovdje navodimo neke od njih, koje i bez konteksta funkcioniraju kao eksplicitni pragmemi smrti, i to samo naslove pjesama, kao podsjetnik (ili imperativ) za neko novo i detaljnije proučavanje poetskoga stvaralaštva Antuna Branka Šimića: ***Rastanak*** *sa sobom* (PoABŠ, str. 120), ***Bolesnik*** (PrABŠ, str. 38), ***Mučenik*** (PrABŠ, str. 40), ***Vampir*** (PrABŠ, str. 65), ***Otkupljenje*** (PrABŠ, str. 69), ***Konac*** (PrABŠ, str. 80), ***Raspeće*** (PrABŠ, str. 82), *Nad* ***trupom*** (PrABŠ, str. 84), *Veliki* ***ubijač*** (PjABŠ, str. 93), ***Ukop*** *druga* (Pj ABŠ, str. 103), ***Tužaljka*** (PjABŠ, str. 129) i dr.

[12] To nas intertekstualno uvodi u roman *Alisa u zemlji čuda* (L. Carroll) (koji se odlikuje visokim stupnjem semantičke višeslojnosti, polisemije, jezičkih paradoksa i sl.) gdje Alisa, kušajući kolačić i pijući napitak, prolazi tjelesnu, a tako i iskustvenu transformaciju.

je dodir u pragmatici neverbalni emotivni znak sa simboličkim gestovnim značenjem (usp. Pintarić, 2002, 2010). Likovno djelo predstavlja crno platno pravokutna oblika, hrapave teksture, a skoro neprimjetan „ušiveni šav preko sredine slike može se interpretirati kao simbol rane, ožiljka ili pokušaja spajanja nečeg nepovratno razdvojenog" *(Ćavar, 2025,* str. 4). Crna površina ostaje crna, nepromijenjena, ispod 27 °C, ali nakon što stavite ruku na to platno (DODIRNI ME) iznad 27 °C, pojavljuje se bijelom bojom ispisan naziv kanonske pjesme SMRT I JA. Kao da toplinom dlana, taktilno, *oživlj*avamo jedan crni, tamni, hrapavi prostor smrti – gdje nam se vizualno opet otkriva SMRT. Estetika je minimalistička sa simboličkim elementima koji evociraju egzistencijalnu dubinu i suočavanje s tamnim stranama postojanja i promišljanja o prolaznosti života i smrti (*Ćavar, 2025,* str. 4).

Pridjevski pragmemi smrti

U analizi pridjevskih pragmema smrti primjećujemo izravni, eksplicitni pridjev *mrtav*, koji se u pjesništvu u Antuna Branka Šimića pojavljuje 43 puta (Lopina i Boras, 2008, str. 340), pa su tako u pjesmi *Bakterije Oči ko dva* ***mrtva*** *crna cvijeta* (PoABŠ, str. 42), a sunce je *crveno* ***mrtvo*** *obješeno* u pjesmi *Teški zrak* (PjABŠ, str. 52). No, i Bog je mrtav u pjesmi *Marija* (PrABŠ, str. 83): *I znadem i to da si u čas raspinjanja / više htela živog sina pokraj sebe / no* ***mrtvog*** *boga*. Ovakvi stihovi s ključnim pridjevskim pragmemom *mrtav* u sintagmi *mrtav bog* gotovo da zvuče blasfemično (u religijsko-transcendentalnome kontekstu), ali je Šimić ovdje nedvosmisleno pokazao visok stupanj empatije, prije svega, prema majci koja se treba nositi s gubitkom sina, i ljudski, ovdje je manje važno što je to Božji sin. Antonimski odnos ***živ*** *sin :* ***mrtav*** *bog* u semantičko-pragmatičkome smislu zapravo je isti odnos, isto značenje. U multimodalnoj perspektivi ovdje možemo zamisliti ikonu, kip ili fresku i Isusa u Marijinu naručju te suočiti ova dva modusa; žrtvu Bogorodice i stvarni očaj i bol Majke.

Za vizualizaciju pridjevskoga pragmema smrti *mrtav* veliku ulogu igraju i boje, kao „čulni otisci duševnih stanja" (Popović, 2015, str. 221):

to je već istaknuto u primjerima opisa cvijeta: cvijet je *mrtav* i ***crn***; kao i sunca: ono je ***crveno***, mrtvo i obješeno. Kada je riječ o koloristićkome kodu u pragmatičkome, odnosno kulturološkome smislu ovoga podneblja, simbolička i metaforička boja smrti nedvosmisleno je crna koja nosi „negativne konotacije zla, smrti i emotivne hladnoće" (Popović, 2015, str. 220). Crna boja nije najučestalija boja koja se javlja u poetici Antuna Branka Šimića; bijela se pojavljuje 73 puta, plava 70, a crna 58 puta (Lopina i Boras, 2008, str. 340). Crna boja, kao i svi pridjevski epiteti u semantičkome polju crne boje, primjerice tamna, mračna ili siva, znače kod Šimića „očaj, bezdan, vječnost, crni život ljudi, nestajanje" (Pavlovski, 2008, str. 174). Zabilježen broj pojavljivanja crvene boje u poetici Antuna Branka Šimića jest 31 (Lopina i Boras, 2008, str. 340). Ona nije uvijek eksplicitno boja smrti, kao u primjeru pjesme *Radosna noć u gradu* (PjABŠ, str. 75), naprotiv, to je boja strasti, žudnje, pohote, ali samo kao okidač gdje se ipak sve završava *smrću*: *Smrt redom gasi gradske lampe* (PjABŠ, str. 75), propašću i smrću kao aluzija na propast Sodome i Gomore (Markešić, 2008, str. 245). Zanimljivi stihovi koji komuniciraju *crvenom* i *crnom bojom* ne u donekle očekivanu kontrastu nego skoro u suglasju: *Snu / razmotaj* ***crven*** *težak pokrov povrh mene / i nada mnom neka* ***crno*** *nebo noći / večno / ćuti* (*Mrtva ljubav*, PrABŠ, str. 56), gdje su vizualni pragmemi smrti *crvena* i *crna* dodatno pojačani leksičkim jedinicama *težak* (*crven težak pokrov*), odnosno *noć* (*crno nebo noći*). Isto tako, u stihovima: *Na rubu polja između* ***crnih*** *stabala /* ***crveno*** *mrtvo obješeno sunce* (PjABŠ, *Teški zrak*, str. 52), kombinacijom ovih dviju boja kao dvaju pragmema postiže se intenzitet pjesničke slike.

Ako vizualizaciju boja u Šimićevoj poeziji promatramo u kontekstu izložbe *Šimić u likovnim djelima – S onu stranu* riječi, onda dolazimo do zaključka da u izložbi prevladava crna boja (usp. likovna ostvarenja: *Bića za jedan dan i nebo na kojem umiru zvijezde* /Katalog, str. 10–11/; *Hercegovina Noir* /Katalog, str. 14–15/; *Noć* /Katalog, str. 16–17/; *Smrt i ja* /Katalog, str. 24/; *Opomena* (Katalog, str. 25/; *Povratak* / Katalog, str. 28–29/). Sve to simbolizira tamu, tišinu, težinu i prazninu (usp., npr., *Mi potonemo u* ***crn*** *ponor snova / i snevamo da smo svi davno pomrli*; *Bolesnik*, PrABŠ, str. 38). No, s druge strane, izbor boja, šarenilo, donekle

predstavlja horizont iznevjerena očekivanja u likovnim ostvarenjima *Na otoku* i *Jutarnji krajolik* Ivane Ćavar (Katalog, str. 12–13). Šarenilo kao pragmem, odnosno višebojnost, obično ima pozitivno značenje i označava nešto lijepo, raznoliko, raznobojno, šaroliko (Pintarić, 2010, str. 44), stoga njezina ulja na platnu donose jednu neuobičajenu asocijaciju na lik i djelo Antuna Branka Šimića, što u multimodalnome smislu, ali i pragmatičkome, zapravo, samo potvrđuje misao da „svako čita, slika, pjeva svog pjesnika". Ekspresionističke boje kod Ivane Ćavar „nisu ovdje da kako bi opisale stvarnost, već da izraze unutarnji doživljaj. (...) Njezine slike djeluju muzikalno, kao tiha kompozicija tonova kojoj svaki kvadrat nosi određeni intenzitet – kao da boja, po teoriji Kandinskog o bojama, predstavlja samo ton flaute koju je Šimić svirao" (Ćavar, 2025, str. 5). U ovome je primjeru multimodalno povezano vidljivo, zvučno i pjesnički.

Navest ćemo još nekoliko pridjevskih pragmema smrti: ***Smrtno*** *sunce* (PjABŠ, str. 121), *Kad nam nama se* ***teške*** *tame zgusnu* (*Ovaj život II*, PoABŠ, str. 152), *bi li se* ***izmučen*** *zauvek smirio u smrti* (*Sebi*, PjABŠ, str. 109), *Ohladit bi me mogla samo* ***hladna*** *zemlja* (*Vraćanje suncu*, PjABŠ, str. 122), *Nad glavom mu prolaze oluje/pune mrtvih stvari/i krikova mračno* ***pomorene*** *djece* (*Grad*, PoABŠ, str. 38), čime ćemo zaokružiti analizu pridjevskih pragmema smrti.

Pragmafrazemi smrti

Kako smo već ranije utvrdili definiciju frazema i pragmafrazema, ovdje ćemo se usmjeriti na analizu izdvojenih primjera. No, prije toga, zanimljivim smatramo istraživanje Menac-Mihalić (2008) koja dolazi do zaključka da Antun Branko Šimić nije bio sklon upotrebi frazema u svome stvaralaštvu, posebno ne u poeziji (str. 255). Zašto je to tako? Razlog možda leži u samoj kreativnoj i jezičnoj prirodi pjesnika koji radije teži vlastitoj igri riječima i stvara novi frazeološki svijet u odnosu na postojeće ustaljene jezične jedinice – frazeme. U radu Menac-Mihalić (2008) analizirani korpus nije potvrdio pragmeme smrti, osim frazema *„zla slutnja* u značenju 'pesimistična slutnja, predosjećaj'. Danas samo

crna slutnja" (Menac-Mihalić, 2008, str. 260), koji možemo smatrati eufemiziranim frazemom smrti, jer je u većini civilizacija i kultura upravo tabu-tema govoriti o smrti: *Ko* ***crna slutnja*** *prijeti s neba oblak gusti* (*Muzika kiše i krovova*, PoABŠ, str. 22); *I ja sahnem, sahnem, u* ***zloj nekoj slutnji*** (*Utjeha očiju*, PoABŠ, str. 30). Pragmafrazem koji je potvrđen u *Bazi frazema hrvatskoga jezika* (b. d.)[13] jest: *Siromasi nestalno lebde /* ***Između života i smrti*** (*Siromasi*, PjABŠ, str. 83). Svi su ostali autorski frazemi koji u našem istraživanju imaju funkciju pragmafrazema.

S obzirom na rečeno, smatramo naše pronađene autorske frazeme važnim doprinosom u proučavanjima Šimićeva pjesničkog izraza te upravo zato inzistiramo na frazemima koji nisu potvrđeni u frazeološkim rječnicima i bazama frazema. Uzmimo za primjer frazem *ugasiti se* život koji je potvrđen u *Bazi*. Kod Šimića pronalazimo sinegdoški oblik toga frazema koji ima pragmemsku vrijednost i pragmafrazem je u kontekstu našega istraživanja: *Jer zar će ove* ***oči*** *zauvijek* ***ugasnuti*** *u grobu* (***Žene pred uredima***, PjABŠ, str. 99). Ovo logičko sužavanje opsega semantičkoga, odnosno logičkoga značenja u sinegdoškoj jedinici (*oči*), u poetskome diskursu, zapravo samo intenzivira doživljaj smrti i multikodovno i kulturološki nas podsjeća na ritualno taktilno sklapanje, tj. zatvaranje očiju dlanom tek umrlom, kao znak da je kraj.[14] Isti je tip pragmafrazema i *zgrabiti dušu*: *i on da* ***zgrabi*** *moju bijelu* ***dušu*** (*Vampir*, PjABŠ, str. 72), koji u ovome obliku nije zabilježen u *Bazi*, ali ga možemo smatrati inačicama drugih sličnih frazema pronađenih u istome korpusu. Još jedan pragmafrazem koji govori o kraju života, a nije dio *Baze*, nalazi se u stihu *prispjeti koncu*: *Kad* ***prispijemo koncu*** */ duše će nam biti pune bola* (*Put*, PjABŠ, str. 77) i inačica je frazema s ključnim leksemom *kraj* (*Baza*, b. d.), kao i pragmafrazem *otići u vječnost*: ***U vječnost ode*** *dio mene* (*Pjesma*, PjABŠ, str. 15), a u *Bazi* je zabilježen frazem *preseliti u vječnost* (*Baza*, b. d.). Eufemiziranim pragmafrazemom *izaći iz života*: *O mi smo davno* ***izišli iz života*** (*Bolesnik*, PoABŠ, str. 82) Šimić metaforički govori o konceptu života kao prostora ili puta iz kojega

[13] Dalje u tekstu koristimo kraticu *Baza*.

[14] Nerijetke su upečatljive filmske scene u kojim dominira gestem gdje se dlanom zatvaraju oči umrlome, kao opći vizualni znak i pokazatelj smrti.

se na kraju izlazi (i ulazi u smrt). Smrt se događa kada *kucne zadnji čas* (*Baza*, b. d.), odnosno Šimićevim frazemom rečeno: *Na uri stoji kazaljka ko prst i* ***kaže zadnji čas*** (*Radosna noć u gradu*, PjABŠ, str. 75). Smrt se najavljuje i pragmafrazemom *spustiti zastore*: ***Spuštam*** *tihe crne* ***zastore*** (*Mrtva ljubav*, PjABŠ, str. 56), koji su sinestezijski crni i tihi, te se smrt implicitno opisuje kao predstava izvođena na kazališnoj sceni. Još je jedan koloristična pragmafrazem *(biti) bijel kao snijeg*: *Ja znadem sve / i idem natrag / mrtav / i u licu* ***beo kao sneg*** (*Ljubomora*, PrABŠ, str. 50), gdje bijela i blijeda boja lica u ovome kontekstu vizualno dočaravaju slabost, bolest i smrt. Leksem *zemlja* ima snažnu konotaciju sa smrću, stoga i ima pragmemsku vrijednost i dio je pragmafrazema pronađenih kod Šimića: *I zar će ova tijela, / na zemlji ispaćena, u zemlji* ***biti zemlja*** (***Žene pred uredima*** PjABŠ, str. 99); *Ti* ***pod zemljom****. Tu pod mojom nogom. / Već odavno* ***si zemlja*** (***Ćutljivi*** *sastanak s prijateljem* PrABŠ, str. 85). Religijska ideja da je čovjek postao od zemlje i da će se vratiti zemlji / u zemlju potvrđuje se i u ovim frazemima: zemlja kao početak i kraj tijela. Zemlja je aluzija na grob, na pokop, na sahranu. U *Bazi* spominje se frazem *laka mu zemlja* (*Baza*, b. d.).

Pragmafrazemi smrti u poeziji Antuna Branka Šimića pokazuju iskustvo smrti pojedinca, koje je najčešće u aluzijama i metaforama, te simbolički predstavljaju osobni stav pjesnika koji, svjestan smrti, piše o smrti i ne boji je se.

Zaključak

U ovome su radu analizirani pragmemi i pragmafrazemi *smrti* kao multikodovne vrijednosti u jezičnome izrazu Šimićeve poezije. Motiv smrti kod Šimića nije samo tematski element nego je i intenzivan komunikacijski fenomen koji je i bio motiv nastanka likovnih ostvarenja predstavljenih na izložbi *Šimić u likovnim djelima – S onu stranu riječi*. Postojanje jedne takve izložbe odredilo je i multimodalnu analizu obaju modusa kada je A. B. *Šimić* u pitanju, dakle, analiza onoga iza riječi i iza slike. Emocionalni intenzitet pragmema i pragmafrazema *smrti*, simbolika, aluzija te intertekstualnost *Šimićeve poezije i* likovnoga ostvarenja,

kojom se propituje što se nalazi s *onu stranu riječi*, nesumnjivo bili su potentno istraživačko mjesto. U ovome su se radu istraživale semantička i pragmatička vrijednost leksema koje su nosile značenje *smrti*, bilo eksplicitno ili implicitno, istovremeno i u poetskome i likovnome ostvarenju (nazivi likovnih djela, npr.). Može se zaključiti da kontekst, kao i kolokacije određenih leksema, donose nove pragmemske i pragmafrazemske vrijednosti *smrti*, pa su tako pragmemske jedinice smrti, osim očiglednih i očekivanih: *smrt*, *umrijeti*, *mrtav*, i *tijelo*, *noć*, *gledati*, *crna* i *bijela*. Gdje je god bilo potrebno, jasno smo naglašavali vizualnu, auditivnu, taktilnu i gestualnu vrijednost pragmemskih jedinica. Kada je riječ o pragmafrazemima *smrti*, predstavili smo autorske frazeme u kojima Šimić daje vlastitu sliku doživljaja smrti, ali i svijeta koji ga okružuje, jer je kod njega smrt sveprisutna.

Izjava o sukobu interesa

Ne postoji sukob interesa koji bi mogao utjecati na objavljivanje ovoga rada.

Izjava o financiranju

Ovo istraživanje nije primilo nikakvu posebnu financijsku potporu od javnih, komercijalnih ili neprofitnih institucija.

Izvori i literatura

Bakšić, S. i Bulić, H. (2019). *Pragmatika*. Bookline.

Baza frazema hrvatskoga jezika. (b. d.). *Institut za hrvatski jezik*. https://frazemi.ihjj.hr/

Buljubašić, E. (2015). O multimodalnoj stilistici. U A. Ryznar (ur.), *Svijet stila, stanja stilistike: Zbornik radova*(str. 1–11). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. https://stilistika.org/buljubasic

Crystal, D. (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike* (I. Kovačević, prev.). Nolit.

Cvetković, S. (kustos). (2025, 28. svibnja – 26. lipnja). *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima* [Izložba]. Europa House, Sarajevo, Bosna i Hercegovina.

Cvetković, S. (ur.). (2025). *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima* [Katalog izložbe]. Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

Ćavar, T. (2025). Predgovor – Krug. U S. Cvetković (ur.), *S onu stranu riječi – Šimić u likovnim djelima* [Katalog izložbe]. Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

Halilović, S., Palić, I. i Šehović, A. (2010). *Rječnik bosanskoga jezika*. Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Hrvatska enciklopedija. (2013–2026). Smrt. U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 2. 3. 2026. s https://www.enciklopedija.hr/clanak/smrt

Knežević, S. (2015). Smrt u pjesništvu Antuna Branka Šimića kao metafizička obnova za vječnost. U D. Hadžizukić i E. Šator (ur.), *Zbornik radova s Naučnog skupa Slovo o Aleksi Šantiću, Antunu Branku Šimiću i Zulfikaru Zuki Džumhuru* (str. 163–177). Fakultet humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić" – Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.

Kress, G. (2010). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. Routledge.

Krmpotić, V. (1964). Pogovor. U A. B. Šimić, *Pjesme i eseji* (str. 125–130). Matica hrvatska.

Lopina, V. i Boras, D. (2008). Čestotni rječnik Šimićeva pjesništva. U V. Pandžić (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću* (str. 329–344). Matica hrvatska.

Markešić, I. (2008). Ljubav i smrt u pjesmama A. B. Šimića – promatrane sa stajališta egzistencijalističke i sociologije svakodnevnog života. U V. Pandžić (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga*

znanstvenoga skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću (str. 235–253). Matica hrvatska.

Menac-Mihalić, M. (2008). Frazeologija A. B. Šimića. U V. Pandžić (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću* (str. 256–268). Matica hrvatska.

Menac, A. (1978). Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije. *Filologija*, (8), 219–226. https://hrcak.srce.hr/184237

Menac, A. (1994). Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika. *Filologija*, (22–23), 161–168. https://hrcak.srce.hr/157674

Mrkonjić, Z. (2008). Enciklopedijska natuknica. *Vijenac*, (378). https://www.matica.hr/vijenac/378/enciklopedijska-natuknica-4259/

Pavlovski, B. (2008). Astralni simbolizam u poeziji Antuna Branka Šimića. U V. Pandžić (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću* (str. 171–184). Matica hrvatska.

Pintarić, A. (2008). „Gospode, Tebi!... Hosana – Hosana! –" – Antun Branko Šimić od tragičnoga do radosnoga ljudskog postojanja. U V. Pandžić (ur.), *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću* (str. 73–81). Matica hrvatska.

Pintarić, N. (2002). *Pragmemi u komunikaciji*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Pintarić, N. (2010). *Pragmatični svijet osjetilnosti*. FF-press.

Poezija.hr. (b. d.). *Antun Branko Šimić*. https://www.poezija.hr/antun-branko-simic/

Popović, M. (2015). Konceptualizacija boja u lirskom diskursu A. B. Šimića. U D. Hadžizukić i E. Šator (ur.), *Zbornik radova s Naučnog skupa Slovo o Aleksi Šantiću, Antunu Branku Šimiću i Zulfikaru Zuki Džumhuru* (str. 215–223). Fakultet humanističkih nauka

Univerziteta „Džemal Bijedić“ – Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.

Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* (Svezak 1–2). Matica hrvatska.

Šicel, M. (2007). *Povijest hrvatske književnosti: Hrvatski ekspresionizam* (Knj. 4). Naklada Ljevak.

Šimić, A. B. (1960). *Poezija* (S. Šimić, ur.). Znanje.

Šimić, A. B. (1964). *Pjesme i eseji* (V. Krmpotić, prir.). Matica hrvatska.

Šimić, A. B. (1981). *Preobraženja* (M. Danojlić, prir.). Slovo ljubve.

Tanović, I. (2000). *Frazeologija bosanskoga jezika*. Dom štampe.